

Balogh Jolán

KÉSŐRENAISSANCE KŐFARAGÓ MŰHELYEK

III. Közlemény

A KOLOZSVÁRI MŰHELYEK

XVI. század (II. rész)

A kolozsvári kőfaragókra vonatkozó bőséges levéltári anyag újabb részlegét közöljük. Míg az előző tanulmányunkban (Ars Hungarica 1974. 2. sz.) közzétett számadáskönyvi adatok (Adattár. I/1, 2, 3), elsődlegesen a kőfaragók egyéni munkásságát világitották meg, addig a dokumentumok (Adattár. I/4.) ennek a mesterségnek általános képét rajzolják elénk. Számbelileg kisebb rész, de Jelentőségre nézve elsőrangu. A terjedelmes céhszabályzatok, a ritkaságszámba menő magyar kőfaragó szerződés, a bírósági tanukihallgatás, valamint az országgyűlési határozatok igen részletesen tájékoztatnak mind a céh szervezetéről, tagjainak helyzetéről, országos és egyéni feladataiktól, mind pedig igen lényeges stilustörténeti és építészet-esztétikai kérdésekről. Hasonlóképpen jelentősek a kőbányák művelését tárgyaló adatok (Adattár II.), amelyek a mesterség alapfeltételeire világítanak rá.

ADATTÁR

KŐFARAGÓK ÉS KŐMŰVESEK

4./ Kolozsvári műhelyekre vonatkozó dokumentumok

I.

1525. dec. 20. A kvári magisztrátus megerősíti a „Confraternitas lapicidarum” szabályait a céhmesterek, azaz Nicolaus Zechy, Jacobus Olaz, Georgius Wywary és Ambrosius Fekete kérésére. (Kvár, Állami, régebben Városi Ltár. Nr. 24. – Kiadatlan oklevél, kivonatos ismertetése román nyelvre fordított idézetekkel: Pascu 1954. 197, 336, Goldenberg 1958. 103, 111, 112-113.).

II.

1569. február 2. Kolozsvár város törvénykezési jegyzőkönyve (Protocollum judicarium): tanukihallgatások Komies Ambrus és Mikola István perében.

„In die purificationis Beatae Mariae virginis pro Ambrosio Komies contra Stephanum Mikola, coram domino Benedicto.

Georgius Komies Juratus fassus est, quod se putat calces sufficienter fuissent, verum duo ligna fuerunt, quae in murum redigere valebat Magister Ambrosius, quae ut non festinaret eo locare, magistrum Ambrosium rogasset idem Stephanus Mikola, dicens, quod jam iam alia adducerentur deteriora. Tunc scit testis, quod dimidia die interrupissent labores, seu muracionem et non fuisset plene media dies, quo a labore vacassent.

Simon Magister Lapidida juratus fassus est, quod in lapidibus ac calcibus defectum paruisset Stephanus Mikola, nam a fratre rogasset calces et expectare, fuissent coacti, donec calces et lapides adferant, ac interim oca ti fuissent, et non nunquam etiam obstante pluvia intermisissent labores, verum testis jam non multum testante de edificio cellarii laborasset isthic, sed tantum restabat, quod duo vna die potuissent absolvere. Praeterea addidit, quod ultimo etiam aliis lapidibus deficientibus lapides fluviales koach dictos fecisset portari, et inmurari. Dictus Stephanus Micola (!) neque operarios adiutores habuisset sufficientes solis magistris oportuisset lapides etiam adferre.

Johannes, servitor, discipulus magistri Stephani iuratus fassus est, se quoque laborasse isthic cum magistro Ambrosio sed tunc etiam non fuissent adiutores apro mies dicti, expectassent herentes et adhuc testis obdormisset in ripa fluminis, interdum et pluvia impedimento fuisset, et etiam operarii defuissent, ita, quod intermittere coacti labores piscatum ivissent in fluvium.

Urbanus Muratot juratus fuisset, quod descendentes non nunquam ad continuationem opus, usque ad meridiem fuissent operarios ociose expectare et non numquam ad tabernam ire debuissent, denos et duodenos nummos perbiberente, nonumque autem vacui revertissent in civitatem. Nonumquam autem in campo dormissent.

Sequenti die pro Stephano Mikola, coram domino Antonio Kapa etc.

Jacobus Sarkanj servitor domini Stephani Mikola, iuratus fassus est se scire, quod quodcumque dominus ipsius magistrum Ambrosium ad continuationem opus infra vocari curasset semper cum omnibus instrumentis etiam hominibus auxiliaris paratus fuisset. Ittem quod pluribus vicibus curasset vocare, sed non venisset. Ipse fatens quoque, quaesivisset, sed domi non invenisset. Uxor dictasset adivisse maritum.

Caspar Ombozi jobbagio eiusdem Stephani Mikola juratus fassus est, quod quando dominus suus ad continuationem operis advocari fecisset magistrum Ambrosium dominus suus cum omnibus instrumentis paratus fuisset, per dominum eius nullus defectus fuisset, et per eum nichil praeteriisset.

Demetrius More jobagio eiusdem Stephani Mikola de Dezmer, iuratus fassus est perinde quemadmodum testes praecedentes, id addendo quod etiam per testem saepius fuisset requisitus magister Ambrosius et nonnunquam tertio nonnunquam alio secum scensurum se recepisset, verum si vno die votum praestitisset altero iterum absens fuisset, et vespere quoque eius temporis, quo videlicet ad Hadad clam se abstulerat. Solus testis offendisset circa dominum Bornemissa vocasset etiam. Tunc etiam recepisset se iturum terciusment verum clam se subduxisset, ad aliam partem.

Catherina Azthalos consors Johannis Thoth, servitrix Stephani Mikola, quod quodcumque Ambrosium ad operationem cellarum adnotari fecisset, semper promptus fuisset, dominus cum omni apparatu, nempe calcibus et hominibus, ita quod a messe quoque ad opus editicii compulerunt jobbagiones presente lapicida, et testis quoque neglectis interim pensacionibus et aliis negociis domesticis in hac aedificatione inservisset, ut defectum non paciantur lapicidae.

Quibus procurator in causam attracti contradixit, causam contradictionis talem allegando, quod jobbagiones et familiares Stephani Mikola essent et tales pro propriis dominis non possint testari.

Judicatum est, quod testibus actoris locus non datur, eo quod in acquisitionem participes fecisset, actor testes suos, quia vero in causam attractus probavit defectum fecisse actorem in administracione instrumentorum et operacionum, et per hunc defectum remorasset et retardasset a preparacione celarii a hoc ab impetitioni actoris in causam attractum, quantum ad dampnum attinet, expeditus esse debet, verum id, quod parandum restat de celario iuxta convencionem in causam attractus tenetur perficere in tempore apto. De expensis autem quas alienis lapicidis actor fecisset, eo quod etiam Ambrosius damnum accepisset per defectum operariorum, per modum mutuae compensationis expeditus est in causam attractas.” (Kolozsvár, Állami, régebben Városi Levéltár. Kolozsvár város III/1. jelzésű törvénykezési Jegyzőkönyve 1567-1569. évekből. 239-241. – Kelemen Lajos közlése. – Említve: Sándor 1913/I. 211.)

III.

1571. január 6-14-i marosvásárhelyi országgyűlés árszabályzata: „Az rako kőmiveseknek a ki mester egy hétre egy forintot és ételt italt adjanak. Az legénynek hatvan pénzt adjanak. Az ácsoknak is azonképpen.” (Erd. Orsz. Eml. II. 1876. 383.)

IV.

1580-as évek. Kolozsvár város tanácsi jegyzőkönyvében határozat, mely szerint a kőfaragó és kőműves céh kiváltságait felfüggesztették. Utóbb Báthory Kristóf új kiváltságlevelet adott. (Kolozsvár, régebben Városi most Állami Levéltár. – Kelemen Lajos közlése.)

V.

1587. február 25. Kolozsvár városi tanácsának határozata arról, hogy minden mives ember és földmivelő, aki Kolozsvárra települ, beirandó a kolozsvári polgárkönyvbe. (Kvár. tjkv. 1587. 65-66. l.). 1587-től 1614-ig egyetlen kőfaragó vagy kőműves sincs a polgárkönyvbe beírva (Kelemen Lajos közlése).

VI.

1588. augusztus 17. Czege. Wass György szerződése Keomijes Váradi György és Keomijes Gergely kolozsvári mesterekkel ablak- és ajtókeretek kifaragására. „1588 die 17 Augusti szerzeodtem megh Coloswaratt lakozo keomijes Varadi Georgiel es keomijes Gergelliel hét czirkalombeli Ablakra két festonosra Es négi zynijzes Ablakra két-két festhonosra, es eot zinijzes Aijthora. Mind ezekteol adok Nekik kéz pénzt fj: 71 kiben Vgjan az felowl megh Irt napon megh attam fj: 4. Az teobbiek as ki hatra marad fizeteseokban Adom megh nekik Negizer négi Bijzonios napon addigh migh ezeoket megh kezzjtik, Bwzat adok Nekik két keobleot, Saijtott harmott. Zerzeodtem penigh Vgj velleok hogj ezeoket farsangh vegere kezzjchiek el, ki lezen in Anno 1589, kireol Attam Nekik ez en czedulamot az feliuel megh irt Napon es eztendeoben Czegeben Georgius Vas.” – Saját kezű aláírás. Hátán közel egykoru jegyzés: „Coloswari keomjeseekkel valo zerzeodsegh.” Alatta Huszti Andris kezével: „1586. Kolosvari Kőművesekkel való Szegődés. Num. 253.” (Eredeti-je nyolcadivnyi kis papiroson az Erd. Muzeumba letett czegei gr. Wass családi levéltárban. Kvár. a Román Akadémia Levéltára. – Kelemen Lajos közlése.)

VII.

P33 1588. Kvár tjkve: „a kőfaragók érdemes, hozzáértő, hasznos emberek bármilyen kő-építkezés elvégzésére.” (1565-1605 évi protocollum. p. 60. – Goldenberg 1958. 113., idézet a jegyzőkönyvből román fordításban.)

VII.

1589. február 2. Kolozsvári közgyűlési végzés: Miután a bíró és a tanács a centumpaterek elé terjesztették a kőfaragók és kőművesek kérését, mely szerint céhszabályokat kérnek, azt határozták, hogy: „ha cehet akarnak tartani, gyűljenek elébb össze, itjanak maguknak rendszabályokat és írásban hozzák a bíró és a tanács elé, akkor a bíró a várost összegyűjti, előadja, s ha irt rendtartásuk helyén marad, javallják s azután megpecsételve kiadják.” (Jakab II. 1888. 320.)

IX.

1589 die Paschatis (régí naptár szerint márc. 30., új naptár szerint ápr. 2.) Kolozsvár Város tanácsa megerősíti a kolozsvári Kőműves és Kőfaragó céh szabályait: „Nos Stephanus Puellacher primarius et Franciscus Keomijwes auri faber regius iudices, ceterique iurati cives civitatis regie Coloswariensis Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod cum in domo nostra senatoria pro dirigendis reipublice nostre negotiis consedissemus, circumspicati Michael Bereczk, Mattheus Berkenijesij, rectores cehe, item Johannes Zilagij, alter Joannes Kuthij, Martinus Gjwtho, Stephanus Dijozegij et Petrus Keomiwes, magistri lapicide, simulque murarii, concives nostri, in suis propriis, ceterorumque suorum confratrum magistrorum lapicidarum, nec non murariorum huius civitatis

nomi-
nibus ac personis, nostram personaliter venientes in presentiam, significarunt nobis humillime: qualiter litere privilegiales super legibus ac firmitate cehe ipsorum circumsectorum quondam Nicolao Zechij, magistro lapicide, ceterisque lapicidis patribus scilicet eorum defunctis, olim per nostros predecessores in Domino quiescentes, iudices ac senatores date ac collate, ob invidiosam penitus corrupte essent vetustatem, articulisque in eisdem contenti minime viderentur ipsis in hac etate ad regimen et gubernationem societatis ipsorum suffragari. Supplices nobis, quatenus nos articulos pro tranquilli et pacifici status ipsorum firmamento noviter scriptos benigne excipere, intelligere, incongruos pro nostra prudentia corrigere, emendare, accomodare, ipsisque solidum privilegium pro firmiori conservatione ac gubernatione, utilitate item cehe eorundem dare dignemur. – Cum autem omnia, que in tempore fiunt, cum tempore dilabuntur, nec, que uno constituta sunt evo omnibus convenient etatibus, sed ut humana continue sint obnoxia mutationi, rationi vero consentaneum equum, dignumque sit, universas rerum publicarum ordinem, societatumque civilium leges, constitutiones, iura, disciplinas et horum articulos vetustate scilicet temporis corruptos, seu mutatis cum tempore hominum moribus, ritibus ac conditionibus in desuetudinem venas atque enervatos corrigere restaurare, ad novam etatem per benignos magistratus accomodare et componere, proinde ex certa nostra deliberatione ac scientia, equali et unanimi vocis nostre suffragio, prenominatorum magistrorum lapicidarum ac murariorum postulationem pie admittendam censuimus, infrascriptisque cehe ipsorum articulis per eosdem pro commodo ac societatis eorum perpetuo regimine inventis, nobisque exhibitis, per nos item accurate perlectis, correctis, ac etiam pro utilitate rei publice nostre universa adauctis, prebuimus Inviolabiliter, perpetuoque observandam firmitatem.

1. P r i m o . Quoniam isthec societas ex duobus magistrorum generibus constabit, scilicet magistris lapicida (qui nempe ipsimet lapides in omnem eventum tene ac pure et fabricare, erudere et menia struere, erigereque simul callere debebant), magistris item mutatoriis, qui fabricationem lapidum sunt ignari et non perfecti, sed dumtaxat murorum erectionis, testudinum insuper sive fornices super edificationis possunt fieri artifices. Ideo turris antiqua, ex pane meridionalis muri huius civitatis, a turri aciali magistrorum sartorum versus occidentem numero tertia, cum omnibus armis bellicis, defenculis, bombardis et pulvere tormentario ab ipsis magistris utrisque indifferenter interteneatur, ab omnique ruina vindicanda edificetur.

2. I t e m . omnibus novellus, seu tyro, primoquoque tempore inquirendus est, quam velit addiscere anem lapicidalemne aut murariam, quo confitente de necessario debet ante omnia parentele ac nativitate sue laudabilem edocere honestatem alioquin illum rectores cehe, nullis respectibus, rationibus coloribusque recipere debeant.

3. I t e m . Novellus sufficienter comprobata parentela sue honestate, si hic, filius magistri lapicide fuerit, quatuor annorum auriculis, si aliusquispiam fuerit, quinque annis apud magistrum lapicidam serviat, compleatque annos suos tyrocinios. Verum si is tyro apud aurarium velit cum ipsam nudam artem murariam addiscere,

pro ista igitur ut inferiore arte omnis novellus indifferenter tribus annis servire tenebitur inque huius prime instantie seu ingressione annu, novellus omnis cuiuscunque filius sit, duos florenos in cenam sine mora solvere debeat. Apud enim veto magistrum, quem ipse elegerit, vel potius quo a cehe tectoribus (observato ordine et equitate) ordinabitur, infra spatium quidecim dierum proba concedatur, si magister novellum et ipse magistrum sibi datum mutuo adamabunt, bene, alioquin alterum magistrum sibi dare rectores cehe teneantur.

4. *I t e m .* Ubi autem ob crudelitatem magistri, seu alias causas rationabiles novellus a suo magistro seu hero discederet, ipsius novelli atque magistri querimonia a cena pacienter exaudiatur, novello sufficientem rationem sui discessus danti, alius magister ordinetur.

5. *I t e m .* Quamdiu novellus annos suos tyrocinios modo supraderclarato integre non expleverit, licet is apud patrem seu consanguineum famulatus sit, attamen interea nullo modo expediendus est, atue absolvendus, necque ut servus mercenarius laborare valeat.

6. *I t e m .* Dum novellus annos tyrocinios probe integre compleverit, adhuc de necessario teneatur apud eundem suum magistrum intra spacium sex mensium servire. Verum tamen pro solutione mercenaria, ubi autem expleto parvulatus sui tempore, adhuc ad semestrem apud suum magistrum permanere pro solita mercede hebdomadali nollet, quatuor florenos mulctetur.

7. *I t e m .* Completis per novellum istis temporibus apud suum magistrum, tandem sit servus mercenarius, neque vero ipse magistrum sibi eligere valebit, sed oportet illum ibi artem suam exercere ac laborare, ad quem magistrum ire a cena committitur. Omnis autem servus mercenarius in nullo alio anni tempore, sed dumtaxat in ipso die nativitatis Beate Marie Virginis et negligere, et ad alium valeat transire magistrum, quo die, si quis mercenariorum apud aliquem magistrorum se laborare et permanere velle stipulatis manibus confessus fuerit ad solutionem mercenariam, tandem nullis rationibus (nisi ex annuentia magistri sui) valeat eundem magistrum infra spacium anni integri, hoc est recursum predicti festi nativitatis Marie Virginis negligere, nisi iustis et per cenam approbatis de causis, alioquin mercenarius talis octo florenis et laborationis suae prohibitione mulctabitur hoc facto. Verum tamen, si magister seu herus suus, laborem non haberet, servum mercenarium ad alium magistrum dimittere cogatur.

8. *I t e m .* Servorum lapidarum simul et murariorum mercenariorum ista sit perpetua solutio hebdomalis, videlicet a die nativitatis beate Marie virginis, ad usque festum Ressionis Domini solvantur singulis ad integram septimanam dumtaxat triginta quinque denarij hungarici, absque obsoniorum administratione. A die autem Resurrectionis Jesu ad usque festum nativitatis Marie, singulis singuli sexaginta denarii a suis magistris solvantur, et obsonium illis nona hora prebere adstringantur. Ubi autem extra hanc civitatem contingeret eos edificando laborare in locis videlicet extraneis, quoniam ibi per eosdem extraneos providebitur de victu, non

autem per eorum magistros, eo igitur in loco extraneo, servis mercenariis ad singulas septimanas singuli floreni pendantur: si qui autem ex ipsis magistris palam aut occulte hunc articulum infringeret in parte vel in toto, duodecim florenis toties quoties fecerit irremissibiliter puniatur.

9. *I t e m.* Omnis servus mercenarius teneatur in fodina lapidum ad magistri seu heri sui necessitatem sufficientes lapides cindere, alioquin quinque florenis privetur.

10. *I t e m.* Quicumque ex servit mercenariis nollet aut non curaret pro predicta solutione hebdomadali magistros lapicidas seu murarios servire, imo temerario ausu contra cehe articulos se se erigendo sibi ipsi elaborate, et edificia conducere se se magistrum facere attemptaret in locis extraneis seu apud nobiles artem suam exerceret, privatam utilitatem venando et queritando, it servus, dum est servus carens uxore, etiam propria sua manu in hac civitate laborare et cehe privilegio gaudere ac uti nequaquam valeat, imo rectores cehe auctoritate absoluta ab omnibus operibus suis in hac civitate arcendi, instrumentis suis omnibus privandi, plenariam possint habere facultatem, neque secus in cenam est recipiendus, donec sexdecim florenos in cenam pro talibus ausit integre numerabit, atque solvet. Servus attamen mercenarius ex hac civitate poterit solidioris discipline capessinde gratia honeste discedere, regna peragrare, inque legitimis locis apud magistros externos artem suam exercere, nulliusque mulcte formidine inde redeundo in hanc ingredi societatem.

11. *I t e m.* Nullus servorum mercenariorum habeat matrimonium contrahendi licentiam, neque magistrale signum sibi a ceha concedatur, imo nec cena honesta magistris universis danda ab ipso interea acceptetur, donec discipline et artis magisterium iuxta rectorum cehe sanum iudicium preparabit, perfecerit ac sufficienter proprio Marte demonstrabit.

12. *I t e m.* Magisterium autem lapidarum servorum primum erit: una janua capitulata ex lapidibus fabricanda, capitellis ornata, cuius columnae sint decenter virgate, et omnia eius capitella in legitima proportione secundum omnia dimensionum genera recte respondeant. Secundum erit: ut unius domus seu holocausti testudinem fornicemque in formam crucis apud certum magistrum manendo suo Marte recte ac modo durabili preparet, istius vero fornicis preparationem, edificationemque servus dum velit a suo magistro impetret in eo loco ubi apud quempiam talis fornix et testudo esset, per suum herum preparanda, magister quoque postulationi servi magisterium tuum etiam in fornicis edificatione perficere volentis obedient esse debeat, sed isto modo quod talis servus convocatis ad eundem locum holocaustum rectoribus cehe utque etiam aliis melioribus magistris, prima fronte modum ac mensuram illius fornicis preparande, ante eos exercitatus magistros debeat delineare, qui si iuxta magistrorum sanum iudicium sufficienter, prudenterque in ipsius testudinis edificande delibatione ignarus fuerit compertus, ab edificio removendus est, tamdiu donec melius ac prudentius studebit, si autem fornicis certas ac rectas dimensiones sufficienter signabit, fornicemque optime perfecerit cum famulis sui magistri, tunc fornix illa pro suo magisterio sit et recipiatur, ipsiusque fornicis pro-

ventus idem servo (solutio tamen reliquis famulis sibi iuvantibus de iure solvendis) cedat. Ita tamen quod si hospiti suo aliquid negotii seu damni facesserit (!) in hoc suo opere, ipsemet servus (ut solutionem qui percepit) non autem suus magister refundat.

13. *I t e m.* Quicumque servorum ante magisterii sui iam explicati solennem preparationem ac demonstrationem contraherat matrimonium, quatuor florenis vincatur. Neque interea valeat servos mercenarios ac novellos tenere, aliis libertatibus cehe gaudere, donec idem magisterium suum sufficienter utroque modo preparabit, alioquis artem lapicidalem muraliamve non aliter, sed sola sua unica et simplici manu valeat laborare, neque tales extra cenam constituti, alias Kanthar nuncupati, ad aliquod opus seu edificium in hac civitate exequendos sese consotari possint.

14. *I t e m.* Comprobato et demonstrato per servum artis ac discipline sue sufficienti magisterio, universos magistros lapicidas simul et murarios in unica coena honeste excipiat, qua cena sumpta et commesta, rectores cehe huic servo mercenario signum magistrale proprium sibi ordinare, et illico extradare, ac etiam in ordinem sociorum annumerare sint adstricti.

15. *I t e m.* Si contingeret indigenum servum mercenarium lapicidalem seu murariam artem suam laborandi gratia in hanc venire civitatem, apud eum, quem requireret magistrum, ultra quindecim dierum spacium laborandi minime habeat potestatem, ipse etiam magister sine annuentia rectorum cehe, ulterius illum servum apud se habere sub poena quinque florenorum nequaquam permittat, sed imittetur ille servus cehe articulos scilicet de honestate sue parentele, annorum item tyrociniurum suorum diligenti et integro complemento, certum inhubitatumque producat aut propter loci, regni longinquitatem, sacramento iuramenti prestat testimonium, quo facto omnibus articulis cehe se conformet.

16. *I t e m.* Servus aliunde huc veniens artis lapicidalis ignarus, sed dumtaxat murarius et generaliter omnes servi murarii non sunt cogendi ad magisterium janue capitulate, sed fornecem (modo quo supra) impetret a suo magistro preparandam.

17. *I t e m.* Quando magistri universi gratia convivandi considebunt, servi mercenarii omnes sine personarum respectu superserviant magistris, contrafaciens et contrumax duobus florenis privetur.

18. *I t e m.* Singuli servorum mercenariorum intra unius anni circulum singulos viginti quinque denarios debeant contribuere ad cehe communem necessitatem.

19. *I t e m.* Servus mecenarius aut uxorem ducere, aut cenam honestam magistris reddere volens, edificium in spacio quindecim dierum perficiendum conducere ac tertiamet manu in sue necessitatis auxilium perficere (idque saltem semel) valeat.

20. *I t e m.* Posteaquam servorum quis secundum tenorem articulorum cehe omnia sua munia transsegisset ac consumasset, uxoremque duxisset, ultimo loco oportebit eum in cenam duos florenos solvere, et si hic de membro nostro civitatis

non esset, in librum civitatis nomen suum inscribi, intitulatique facere, sicque tandem tanquam unus ex magistris omnibus huius civitatis prerogativis cehe item universis utilitatibus commodis uti et gaudere valebit; si autem volet in ista sua ultima solemnitate aliquot ex magistris ad sedes suas convivandi gratia ad unum atque alterum ferculum invitare, nemo eum propterea puniendi mulctandique habeat potestatem.

21. *I t e m.* Rectores cehe quotannis in profesto diei Conversionis beati Pauli apostoli de universis proventibus eiusdem anni sufficientem debeant dare rationem, in ipso autem die festi, officium eorum coram ceteris magistris resignare eodemque die, novos per suffragia mutua rectores eligere, rectoribus autem cehe rationem rectam dantibus pro suis vigiliis, cura ac sollicitudine singulis singuli dentur floreni pro eurundem honorario.

22. *I t e m.* Quoniam autem hec societas peculiaribus et debet niti legibus, nec sine legum terrore ac formidine pene homines in ipsorum statu pacatissimo feliciter permanere possunt, ut igitur omnia meliori, utiliori ac commodiori procedant moderamine iuniores, contumacesque non saltem suis immaturis, sed maiorum suorum consultioribus regantur placitis, quapropter tres eligantur ab universis magistris sano iudicio rectores cehe, qui in ipsorum medio doctiorum in artibus ingenio ac morum probitate excellentiores esse comperiuntur, quorum unus nationis saxonice magister sit; electi autem cehe tectores coram duobus iuratis civibus e senatu expediendis iuramentum prestent ad leges et articulos cehe observandos, custodiendos, domos edificiaque lapidea, ubi necessitas postulaverit, iuxta rectum valorem estimandos, aliaque officia tam inter magistris, quam huius civitatis plebem, sine respectu personarum exequenda.

23. *I t e m.* Pro suffragia communia electu cehe rectores si nollent honeste electioni morem gerere, singuli rectores inobedientes singulis decem florenis irremissibiliter toties-quoties annuatim fecerint, mulctentur.

24. *I t e m.* Quandocumque iudex et senatus Colosvariensis accersiri curaverint, rectores cehe lapicidarum ac murariorum in publicis civitatis negotiis seu etiam huius illustrissimorum principum necessitatibus, intellecto iudicis ac senatorum mandato, statim ex tempore summa diligentia teneantur tectores cehe magistris atque servos sufficientes ordinare ac perfecta auctoritate eligere ecquo necessitas postulabit expediendos. Si vero aliquis, sive magistrorum, sive servorum temeritate ductus refragaretur aut hac necessitate ac re prius vel subinde intellecta, sese descendendo occultaret, aut qualicumque modo illegitimo se erueret, talis magister ac servus nullo pacto artem suam in hac civitate exercere ac laborare valeat, priusquam decem florenos in besse senatui in triente vero cehe persolvendos quoties hoc ipsum fecerit, dependet.

25. *I t e m.* Dum civitas hec edificatur intra metas sui territorii universi lapicidae ac murarii de necessario adesse et diligenter industrieseque ut patrie servire debent, magistris ipsis uxoris tunc sesqui floreni ad rationem servorum mercenario-

rum unus florenus ad rationem autem bonorum novellorum quinquaginta denarii, pro eorum labore hebdomadali solvantur manibusque magistrorum administrentur.

26. *I t e m.* Si quis magistrorum per nostros concives, vel etiam extraneos ad se fuerit vocatus, demonstrando illi circa domum suam quid velit civis et commensor noster aut nobilis extraneus edificare, si ipse civis seu persona extranea non poterit cum eo advocato magistro concordare et conventionem integre absoluteque perficere, liberam habeat alium magistrum accersendi facultatem, cum quo scilicet meliori utiliorique modo convenire posse existimabit, neque propterea a quocumque talis magister est increpandus seu prohibendus. Ubi autem ipsi magistri in hoc tacite consentire comperirentur, quod unus eorum alterius conductioni et nondum finaliter absolute deciseque conventioni, amicitie, favoris, timoris, promissionis seu aliorum affectum ob respectum nollet sese immittere et advocatio in civis nostri edificare volentis obsecundare et cum eo premissis affectibus concordare allegando, ad priorem magistrum vocatum: tunc comprobata vel etiam firmissimo iuramento mediante expiscata hac fraude tales magistri ob huiusmodi contra utilitatem rei publice nostre factam conspirationem singuli in singulis viginti quinque florenis in duobus senatui in tertia vero partibus cehe persolvendi mulctantur.

27. *I t e m.* E contra si quis magistrorum in alterius magistri conventionem finaliter ubicunque locorum decisam sese ingereret, priorem magistrum simulque eius conventionem et laborem seu disciplinam, ante hospitem eum a quo scilicet conduxerat opus detrectando, illudendo, vilipendendo et in opprobrium deferendo, sicque edificium iam conductum quoquomodo contra conventionem et voluntatem sui proximi sibi vendicaret syncoparetque, talis magister absque omni remissione duodecim florenis toties quoties perpetrabit privetur.

28. *I t e m.* Quincunque magistrorum super aliquo opere seu edificio cum suo hospite conventionem perfectam faceret, idque edificare incepisset quidem, sed re imperfecta negligeret, quibuscumque id ipsum faciat de causis, at tamen rectores cehe, aut eundem magistrum aut alium aliquem bonum magistrum ad perficiendum idem edificium diligentissime ordinare congereque debeant. Dignum est enim et iustum, ut edificia inchoata et nondum perfecta a magistris lapicidis ac murariis presertim in medio concivium suorum amicorumque cito, fideliter, probe, integreque perficiantur. Neque interea aliud edificium conducere, suscipere, ac eo migrare magister audeat, donec prius susceptum et imperfectum opus (dum hospes paratus cum omnibus attinendum est) solempniter perfecit; si vero hoc ipsum edificium idem magister ob principis regni seu huius civitatis necessitatem negligere cogeret, nihilominus rectores cehe alium magistrum bonis conditionibus eo ordinare sine mora debeant, ad usque finalem edificii imperfecti preparationem.

29. *I t e m.* Nullus magistrorum debeat ad unum idemque tempus, distinctis ab hospitibus diversis in locis diversa edificia conducere et super eisdem hospites aseculare, ne magister improbitatis accusetur, ac hospitibus defectum, damnumque

pariat, alioquindamna ex hinc illata (si rationabiliter se excusare non poterit), per magistrum retundantur, atque etiam in ceha generali increpandus est.

30. *I t e m.* Omnes magistri ea cura, diligentia vigilant circa eorum labores et aedificia conducta, ne damnum hospitibus quoquomodo importent, nam universas rupturas et quelibet damna per eos, seu eorum incuriam, imprudentiamque hospitibus illata ipsimet tolerare, reficireque adstringantur. Si autem horum damnorum causa ipse hospes esset, rei veritate comprobata, ipsemet hospes tolerabit.

31. *I t e m.* Quod spectat ad lapides eruderatos puta ad januam, fenestram, fornacem, caminum, aliaque edificiorum genera terse politeque fabricatos, sive isti lapides ab alio sint empti magistro, seu undecumque per hospitem comparati, attamen eosdem lapides magister conductus ad edificandum, diligenter custodiat ab omni fractura et ipsemet cum ulta famulis attrahat, locatque, qui sive frangatur sive non, utrumque lucrum et damnum ipsius magistri sit, ubi tamen magister cum suis familiaribus lapides ob eorum ponderositatem non esset vehendo, et locando hospes ex bene placito infirmitati eorum adiutoriis providere poterit. Quod autem ad reliquas lapides – rudes quibus dumtaxat menia eriguntur, attinet, conclusum est: quod tales lapides rudes ad substructionem seu stationem vulgo alias dictam, eiusdemque ad asseres vel tabulam dumtaxat teneatur hospes suis expensis portari, ibidemque deponi facere, magister autem exinde cum suis familiaribus seu expensis colligere, attollere, suscipere, allevare, riteque componere debeat ac teneatur. Provideant autem rectores cehe, ne ob quamlibet iniuriam magister et sui servitores in calcium delapidatione seu aliis viis atque modis damnum hospiti concilient, sed probe ac cum suimet honesta existimatione fideliter opus susceptum perficiat.

32. *I t e m.* Nullus magistrorum valeat ultra tres novellos unum item servum mercenarium lapididam ac duos servos mercenarios murarios apud sese tenere, nisi secundum ordinem divisionis, plures cuiquam cederent servi magistro, justum est enim ut pauperibus quoque magistris cenam tenentibus sine electu personarum dentur, cedentque tam novelli, quam servi.

33. *I t e m.* Si quis magistrorum alter unius novellum seu servum mercenarium palam aut occulte quibuscumque viis et oblectamentis seducendo ad se alliceret, servi ac novelli in pena superius expressa (quod si id ante tempus prefixum fecerint) convincantur, magister autem servos taliter ad se a domo et latere proximi lui trahens, quinque florenis mulctabitur.

34. *I t e m.* Quoniam istius cehe societas ex duobus (ut cautum est) constabit magistrorum generibus scilicet: lapicidis et murariis, lapicida igitur, qui esse cupit, utrumque magisterium predeclaratum debet perficere, murarius autem ad solius domui ac fornicis preparationem laudabilem est cogendus, quicumque autem murariorum in lapidum, puta janue, fenestre, fornacis, camini ac quorumlibet operum fabricationibus comperti extiterint, statim et immediate decem florenis mulctabuntur, imo ab huiusmodi laboribus lapidum ut puta fabricamentis, ipsi murarii (ut

qui eiusdem artis lapicidalis magisterium, janue scilicet capitulate preparatlonem ignorant, vel noluerunt et non curaverunt exequi) penitus et in toto supersedeant.

35. I t e m . Si vero ex lapicidis seu muratiis uxorati quidam essent, magisterium autem artis ipsorum nollent, non possent aut non curarent demonstrare ac sufficienter exequi, tales semper alieni sint a cehe immunitatibus, nullos novos ac servos lapicidas et murarios alere, tenereque valeant, sed dumtaxat propria sua et simplici manu laborent tamdiu, donec contenta cehe non exequentur.

36. I t e m . Ubi contingeret magistros quosdam lapicidos seu murarios. cenam hanc legitimam ob eorundem quandam temeritatem, ignorantiam, infamiam, aliosque casus ultro aut coacte negligere exuereque tam huius modi magistri, quam etiam alii universi magistri, necnon novelli ac servi mercenarii uxorati extra cenam esse volentes et coacti, simplicium dumtaxat manuum propriarum labore familiam eorum sustentent, novos servosque tenere nullo pacto audeant valeantque; imo tales magistri extra cenam constituti et imperfecti kantar vocandi, ambo vel plures numero, ad nullum opus edificiumque parandum, congregandum ire ac sese mutuo complicare et adsociare valeant, sed singulatim sine ullo socio dumtaxat (ut premititur) simplicis proprieque manus labore, artem hanc solus exercendo vitam querant, contrafacientibus per rectores cehe auctoritate nostra et dominorum successorum nostrorum prohibeantur diligenter arceantur, eorumque instrumenta asportentur.

37. I t e m . Nullus magistrorum lapicidarum seu murariorum hanc cenam tenendo ausit ac valeat sud poena decem florenorum cum predeclaratis kantar magistris et famulis consociari ac cum talibus in mutuo questu condivisionaliter laborare.

38. I t e m . Rectores cehe singulis in mensibus totius societatis cetum congregat curent, ut universas iniurias molestiasque sive inter sese mutuo seu contra articulos cehe subortas mature examinent, discutiant et componeant, ac etiam de aliis rebus necessariis colloqui, consultarique possint rectores cehe, si istam convocationem singulis mensibus exequendam negligenter, primo quidem in uno, secundo in duobus, propter tertiarum autem neglectionem in quatuor florenis convicti habeantur, si vero circa id tempus quo dies convocationis et congregationis instaret rectorum cehe alteruter alioiter indubitatum haberet, oportet vicegerentem rectorem plena auctoritate sub vinculo quinque florenorum ordinare atque surrogare.

39. I t e m . Si quis magistrorum in tempore quo aliquis vel ex ipsis magistris vel suis familiaribus ex hac luce enavigaverit sepulture publice non interfuerit, si se rationabiliter excusare non poterit, viginti quinque denariorum mulctabitur. Idem est sentiendum quando alius etiam quispiam cum hac ceha tumulari pro solutione curatur, ubi autem temeritate quadam aut aliis affectibus ductus in congregationem cenamque magistrorum venire nollet, quoties fecerit, toties floreno uno privetur.

40. *I t e m.* Quatuor eligantur iuniores magistri, qui omnis sepulture diligentem debeant habere rationem, ubi vero hec ceha alium quempiam, qui non esset de membro societatis ipsorum, sepeliret, unicus solvatur florenus.

41. *I t e m.* Si quis e medio magistrorum ex hac mundana citoque labenti luce decesserit, relicta sua, servos mercenarios ac novellos, quos antea habuit, intra unius anni spacium retinere et artem exercere valebit, anno autem completo illi vidue totaliter supersedendum est

42. *I t e m.* Si qui magistrorum variis casibus puta decrepita senectute, paupertate nimia, ictu lapidum, lesionibus, ac aliis huiusmodi calamitatibus oppressus fuerit, de proventu cehe pio ac christiano zelo sunt iuvandi; eadem ratio est habenda etiam circa novellat, servosque longam egritudinera seu quandam rupturam passuros, que omnia Deus avertat.

43. *I t e m.* Quicumque magistrorum ad locum in ceha sibi ordinatum non sederent, aut iunior senioris digniorem locum data opera sibi vendicarent, viginti quinque denariorum privabuntur eiusdem mulcte sit reus etiam is magister, qui signum magistrale sibi ordinatum et extradatum publica dieta manu propria delineare ignoraret.

44. *I t e m.* Quicumque ex magistris et sociis, item servis, novellisque multam a ceha iuxta tenorem articulorum ipsis impositam nollent persolvere, auctoritate iudicum et senatorum huius civitatis, rectores cehe tales rebelles ab omnium laborum suorum exercitiis prohibere valeant tamdiu, donec mulctam singulis impositam, singuli eorum non persolvent.

45. *I t e m.* Ubi autem huiusmodi mulctati rectoribus cehe pignora sufficienter exhiberent, pro eorundem excessibus, teneantur singuli eorum sua pignora, eo ipso anno ante novam rectoris cehe electionem redimere, alioquin rectores eadem pignora, cum illis, quorum interest, estimare faciendi et vendendi ac id ipsum tantum modo, quod remanebit a mulcta summa eidem mulcato refundendi plenariam habeant facultatem.

46. *I t e m.* Quandocumque universi magistri convivendi gratia considerebunt, omnes charitatis, patientieque fungantur officio, si quis autem magistrorum sociorum atque etiam servorum mercenariorum rixas et concertationes moveret, vel alter utrum duris vituperiis dehonestaret, in perennali estimatione eiusdem convivi coniuncatur, si aliter magistrorum societatem publicam complicare non valebit, hoc per expressum per nos rectoribus cehe concesso, quod huiusmodi mulctati atque signanter modo in immediate precedenti articulo demonstrato privati magistri, socii, servi novellique ob eam rem, cum ipsis rectoribus cehe, etiam coram iudicibus huius civitatis lites movere nequaquam valeant.

47. *I t e m.* Instar aliarum huius civitatis ceharum, id etiam ipsis magistris lapicidiis simul ac muratus annuendum duximus, ut si ex ipsis seu eorundem servus ac novellis in locis exterioribus non autem in convivii loco (de cuius loci pena dictum est), sese mutuo vituperiis ac dehonestationibus afficerent, huiusmodi levia impedimenta atque iurgia, primo loco in cenam ipsorum sub pena trium florenorum

deferantur, ubi si possunt decidantur, componanturque, alioquim exinde ad indices civitatis semper (exceptis mulctarum prescriptis speciebus) transmittantur, nulla vi intermediente.

48. Item. Ad extremum ex nostra plena auctoritate id etiam decernendum duximus, quod si istos, magna cura inventos, examinatos, correctos et approbatos articulos, tota lapicidarum murariorumque societas in toto vel in parte violaret, huiusque civitatis cives ac inhabitatores nollent seu non curarent uti ac gaudere, statim absque omni pietate, iudices ac iurati senatores pro tempore constituti, hanc ipsam universam societatem quinquaginta florenorum summa mulctare valeant, debeantque.

Nos igitur in pretitulorum articulorum per nos ex certa deliberationis nostre scientia acceptorum, approbatorum, ac pro istius cehe perpetuo regimine concessorum et confirmatorum fidem testimonium, firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales pendentis et autentici maioris sigilli civitatis nostre munimine roboratas, annotatis magistris lapicidis ac murariis nostris, modernis ac futuris, eorumdemque universis posteritatibus lapicidis, perpetuis semper futuris temporibus valituras, dedimus atque donavimus.

Datum in hac civitate Colosvar, ex consistorio nostro, in ipso die Paschatis Domini Jesu, anno eiusdem millesimo quingentesimo octogesimo nono.

In inferiori earum margine suscriptum erat Gregorius Diosy in premissis dicte civitatis iuratus notarius manu propria. (Koložsvár, Allami, régebben Városi Levéltár. Céhiratok. Átirva Báthory Zsigmondnak 1591. nov. 1-én kelt megerősítő oklevelében. – Közölve: Goldenberg 1958. 387-396.)

A céhszabályok az eredetiben számozatlanok, a könnyebb áttekintés és a hivatkozások végett azonban végigszámoztuk. Szövegét Goldenberg nyomán közöljük, néhány sajtóhibát Kelemen Lajos 1953 évi másolata alapján helyesbítettünk.

X.

1591. nov. 1. Gyfnehérvár. Báthory Zsigmond a koložsvári lapicidák kérésére – akiknek nevében „Stephanus Diozegij magister cehe, Joannes Kwthy és Michael Keomiwes magister lapicide” előtte személyesen megjelentek – megerősíti a céglevelüket. (Kvár, Allami, régebben Városi Levéltár, Céhiratok. Eredeti pergamen oklevél a fejedelem aláírásával. – Közölve: Goldenberg 1958. 399-400.)

XI.

1596. Kvár szkve: „Kwmies Péter nem akarta az hidat [a Széna utcai kis ajtó előtti hidat] egyedül csinálni, hanem biró uram akarattából egész céhul kellett őket reája erőltetnünk.” (VIII/III. 11.)

II. Kőbányák

1564. március 7. Kvár. Walkay György officialis monostoriensis és társai János Zsigmondnak jelentik, hogy parancslevelére bejárták azt a területet Bács és Monostor (Kolozsmonostor) között, ahol a kolozsváriak szabad közlekedésükben a bácsiak és a monostoriak által akadályoztattak, ezenközben „viam qua ex Colosvar ad siluam possessionis Zwchijak et fodinam lapideam cum Curribus Ambulari solet, per ipsos Colosvarienses nobis ostensam accessimus.” A határjárás eredményeképpen: „...ipsisque Colosvariensibus per vestigium veteris vie in radice montis Hoija vocati a parte septemtrionali habitj vsque Limites et metas Colosvarienses, ad siluas possessionis Zwchijak et fodinam Lapideam securum iter, atque transitum aperuimus.” (Jakab Okl. II. 1888. 78-79.).

1570. Kvár szkve: „Ratio cedularum. Domini Judex et senatores Andree fekete pro divectioe lapidum ex fodina Monostoriensi ad conflatorum Regiae Maiestatis necessaria debent fl. – deo. 40.” (II/II. 59.).

1580 vége. A kolozsmonostori egykor apátsági, akkor már jezsuita jószágok urbariuma: „Habemus ibidem [Monostoron] lapicidas duas, ex quibus in anno solvantur census fl. 2.” (Fontes I. 1911. 118-119.).

1580-as évek. Dióssy Gergely kolozsvári notárius (1582–1596) feljegyzése az azonos tárgyú levelekről: „Hogy a Monostori hatarban Annyi keoweth zekhessen Colosvar ... erről vagion Negij lewel. Merarolis egj par.” (Kvár, Állami, régebben Városi Levéltár. Dióssy Index 1592-ből. Nr. 142. – Kiss A.: Kolozsvár levéltára rendjének fejlődése. Kelemen Lajos Emlékkönyv. Kolozsvár, 1957. 423.).

1585. szept. 1. Kvár szkve: „Ugyan azon nap az szolgát küldé biró uram az fenesi bányában. Fizettem den. 6.” (III/XXII. 15.).

1585. szept. 5. Kvár szkve: „Esmét ment az lovas legény Márton az bányába, Fenesre. Attam neki den 6. „ (III/XXII. 15.).

1588. máj. 24. Kvár szkve.: Vistából hoznak két-két szekér követ, hat-hat lovon. Tovább viszik Tordáig (Összesen 12 szekér, 6-6 lóval.). (IV/I. 8.).

1590. máj. 13. Kvár szkve: „vettünk az épületnek (a fogháznak) szükségére Zeoch Páltól, akit ő magának az monostori bányából hozatott volt, 11 szekér követ, egy per den. 40, teszen az ára fl. 4. den. 40. – Azoknak szegésétől attunk fl. 2. den. 42. – Item parlag követ vettünk ő tölle per fl. – den. 75. – Az monostori kőszegőnek Marton Andrasnak kőszegésre attunk fl. 5. den. 57.” – Erre fizetett 2 szekér követ 1 forinton.

További kőszállítások: május 25-én 18 szekérral a den. 45.; máj. 26-án 8 szekérral: máj. 27-én 9 szekérral: máj. 28-án 4 szekérral, a den. 45.

Máj. 28. „Kolosvári Szász Crestelnek kőszegőnek és Zekely Istvánnak kőszegésre attunk pénzt, 10 szekér követ, ugyan egy forinton fl. 6. den. 70.” (IV/XIV. 1-15.). – Tehát összesen 52 szekér követ szállítottak a fogház építéséhez.

1592. máj. 26. Kvár szkve: „Eodem külte biró uram egész tanács együtt Gyutto Mártont, Igyartto Jánost az vistai kőbányába viszi Zabó István 2 lovon szekeren den. 25.” (V/XV. 309.).

1592. Kvár szkve: „A Torda utcai kis ajtónál való kőfalón való építét.” Ehhez a monostori bányából 17 szekér követ hozattak (V/XV. 177.).

1592. nov. 16. Kvár szkve: „Eodem die az Monostor utcai kapunál a feljáró garádcsnak vöttem 4 lépésnek való követ a fenesi bányából fl. 4. den. 48. Hozta haza Chiazkaj Gál den. 45. a csinálástól fizettem Mónika Mihálynak fl. 2. den. 25.” (V/XV. 162.).

1593. jun. 18. Kvár szkve: „Egy öreg követ, melyet Bachj Tamás uram az Harmad völgybe az kuthoz ígért, vitték az magyar utcai szekeresek az Harmad völgybe den. 75.” (V/XXIII. 30.).

1597. Kvár szkve: Egy fenesi kőszegőtől Lénárt Tamástól 25 darab követ vásárolnak (VII/V. lapszámozás nélkül).

1597. Kvár szkve: Várfalváról mészégetők jönnek, Mérában égetnek. (ugyanott).

1598. Kvár szkve: az új épülethez a bácsi bányából hoznak követ. (VII/XVI. 53.).

*

A bányavidék jó térképét l.: SZABÓ T. A.: Kalotaszeg helynevei. I. Kolozsvár, 1942. melléklet a XVIII. 1. után. A bányák közül Bács a Nádas patak völgyében van, a Nádas mellékvizeinél Szucsák, Méra, Vista; a Kiszamos völgyében pedig Monostor (Kolozsmonostor) és Fenes. Az előbbieket ugyanannak a hegyvonulatnak (Hója és nyulványai) az északi oldalán vannak, a másik kettő a Kiszamostól délre, mindkét irányban Kolozsvár közvetlen közelében. Tompa János városi mérnök térképen (JAKAB Rajzok I. 1870. I. tábla) jelezve van a monostori kőbánya a kolostortól nyugatra, és a bácsi kőbánya a községtől délre.

A régi bányák emlékét őrzi néhány helynév is (SZABÓ T. A. i.m. 345. - Helynévmutató). A fontosabbak a következők: Kis-Bácson „Bánya Bérce”/216/, Mérában „Bányaji sánc”, „Bányaji tója” /245/, Szucsákban „Bányák ajja” /258/.

*

Erdélyben általában a kőfaragók az ottani bányákból kitermelt köveket (mészkő, homokkő, márványfélések stb.) használták fel. Ez részben a célszerűség parancsa volt. De másrészt megmutatkozott benne a megrendelők ízlése is. Az a vörösmárvány kultusz, mely az ország többi részét megbűvölte, Erdélyben nem talált visszhangra. A felvidéki és a dunántúli megrendelők részére 1541 után is készültek vörösmárvány siremlékek, most már feltehetőleg a bakonyi bányákból nyert anyagból, (Az utóbbiak említve: Rómer Fl.: A Bakony. III. kiadás, Veszprém 1971, 34, 43. lapon: Szücsi, Csernye). Erdélyben ilyesminek nyoma sincs, csupán csak a Királyhágón innen, a Partiumban találunk szórványos vörösmárvány emlékeket (Menyő 1514-1515, Szilágysomlyó 1532, Mezőtelegd XVI. sz. második fele, Szentjobb 1621). Ugyanígy kivételek a korarenaissance szebeni sírkövek (1498, 1521).